

УДК 316.014

Мікросоціологічне дослідження сімейних відносин: евристичний потенціал теоретичних засад

О.П. ЗОЛОТНЮК

Київський національний університет ім.Т.Шевченка, м. Київ, Україна,

E-mail: alisazolotnyk@gmail.com

Авторське резюме

У даній статті продемонстрований евристичний потенціал теоретичних засад мікросоціологічного аналізу одного з показників стану сім'ї – сімейних відносин. Теоретичний багаж аналізу інтеракції є доволі великим, але постає питання, чи дає він змогу описати ту специфіку відносин, що складається в сімейній взаємодії. Вивчення сімейних відносин вимагає комплексного підходу до досягнення багатьох супутніх компонентів: системи ціннісних орієнтацій членів подружжя, циклу сімейного життя, соціо-економічних умов проживання пари. Проте, акцентуація саме на діяльній поведінковому аспекті дозволяє робити припущення щодо кореляційних зв'язків між: успішністю сімейної взаємодії та мікрокліматом у родині; рівнем задоволеності міжособистісною взаємодією та загальною задоволеністю шлюбом, щільністю сімейної взаємодії та дітородними настроями подружжя тощо. Презентація теоретичних мікросоціологічних надбань буде здійснена на основі соціологічних шкіл, напрямків та їх представників, що є найбільш популярними і згадуваними в межах даного напрямку. Таким чином, у роботі представлені надбання прихильників теорії обміну, представники символічного інтеракціонізму, драматургічного та етнометодологічного підходу і теорія сімейних систем.

Ключові слова: мікросоціологія, сімейні відносини, шлюб, теорія обміну, символічний інтеракціонізм, драматургічний підхід, етнометодологічний підхід, теорія сімейних систем.

Micro sociological study of family relationships: heuristic potential theoretical principles

O.P. ZOLOTNYUK

T. Shevchenko national university of Kyiv, Kyiv, Ukraine, E-mail: alisazolotnyk@gmail.com

Abstract

This article is devoted to demonstrate the heuristic potential of theoretical principles by microsociological analysis of one of the indicators of family – family relations. Theoretical analysis of the interaction experience is quite large, but there is the question about it's possibility to describe the specifics of that relationship that arise in family interaction. The study of family relationships requires an integrated approach to the comprehension of many related components: system of spouses value orientations, family life cycle, socio-economic living conditions of couple. However, the accentuation exactly on action-behavioral aspect allows to make assumptions about correlations between: success of family interaction and microclimate in the family; satisfaction level of interpersonal interaction and overall satisfaction with marriage, familiarity of family interaction and density of childbearing, and so on. The presentation of microsociological theoretical achievements will be carried out of sociological schools, orientations and their members that are the most popular references in this area. this paper will presents the theory of exchange, supporters of symbolic interactionism, dramatic and etnometodological approach and family systems theory.

Keywords: microsociology, family, marriage, exchange theory, symbolic interaktsionizm, dramatic approach, etnometodology approach, family systems theory.

Постановка проблеми. Торкаючись майже всіх аспектів людської життєдіяльності та багатьох рівнів соціальної практики сімейна сфера виступає об'єктом ретельних соціологічних, психологічних, демографічних, економічних та інших досліджень. Науковий інтерес кожної з зацікавлених у вивченні сім'ї наук обумовлює специфіку методології дослідження. У своїх дослідницьких інтенціях соціологічна наука озброїлась арсеналом макро- та мікросоціологічних парадигм та розробленими на їх тлі методиками. Орієнтуючись на більш масштабні горизонти суспільства, макросоціологічні концепції досліджують принципи, що описували б та розкривали б суть змін та руху

всіх сімей у соціальному просторі і часі. Акцент саме на мікрорівневому аналізі сімейної сфери обумовлений необхідністю погляду з середини на ті процеси, що регулюють сімейні відносини. Так, оцінка загального рівня задоволеності шлюбом, дітородних настроїв сімей, причини виникнення конфліктів, рівень родинної згуртованості – все це шляхом глибинного аналізу допоможе описати картину внутрішньо-сімейної організації сім'ї і готовність сім'ї реагувати на нові зміни, що відбуваються на інституціональному рівні, вивчатимуться вже макродослідженнями. Проблема ситуація полягає у нестачі специфічного соціопсихологічного досвіду для побудови теоретичного

© О.П. Золотнюк, 2015

концепту, котрий би повно описував специфіку міжособистісних відносин у сімейній сфері.

Аналіз досліджень і публікацій. Мікросоціологічний аналіз людини як суб'єкта, що прагне отримати максимальну вигоду від своїх інтеракцій, представлений роботами прихильників теорії обміну – Тібо і Келлі [21], Дж. Хоманса [16]. Зацікавленість комунікативними аспектами взаємодії та наділення її символами демонструють представники символічного інтеракціонізму: Дж. Мід [22], Кулі [10,18], М. Кун [19], Г. Блумер [3]. Теоретичні надбання аналізу відносин демонструє також драматургічний підхід І. Гофмана [7] і етнометодологічний підхід Гарфінкеля [6]. Велика кількість робіт, в якій увага зосереджена саме на сімейній взаємодії, пов'язана з вивченнями конфліктів: Єнакієва Д. [8], Вітек К. [4]. Функціонально-рольовий розподіл вивчають: Антонюк Е.В. [1], Обозов М.М. [12], Альошина Ю.Е. [2], Волкова А.М. [5].

Мета дослідження – продемонструвати евристичний потенціал у дослідженні сімейних відносин мікросоціологічних підходів.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні надбання мікроаналізу у своїх витоках описують відносини між індивідом у межах їх інтерактивних практик, не прив'язуючись до сфери здійснення цієї взаємодії. Тому у даній роботі буде здійснена спроба застосування теоретичних надбань для опису відносин, що відбуваються в сімейній сфері. Мікросоціологічний аналіз сімейної сфери варто розпочати з бази, накопиченої символічними інтеракціоністами, що представлені роботами дослідників Чиказької і Айовської шкіл. Дж. Мід [22] – американський соціолог Чиказької школи – вносить поняття «узагальненого іншого» (обобщенного другого / *generalized other*) та поняття «самоті», що є корисними для розуміння сімейних відносин. Самість виникає в результаті рефлексивних дій суб'єкта на основі здійснення соціальної діяльності і соціальних відношень. Виникнення самоті відбувається на основі того, що індивід ставить себе на місце інших і дивиться на себе з цієї позиції. Як зазначає Дж. Мід, «тільки приймаючи ролі інших, ми здатні повертатись до себе» [23, с. 184-185]. Саме узагальнення іншого через дві стадії ігор (рольових та колективних) дозволяє індивіду діяти в межах соціальної групи. Ідеї Дж. Міда дозволяють внести розуміння в особливості соціалізаційних аспектів. У контексті сімейних відносин самосвідомість дитини може формуватись через колективну гру зі своїми батьками. Таким чином, відбувається прийняття ролей індивідом: на першому етапі він «приміряє» на себе ролі і копіює поведінку, а після цього відбувається генералізація соціально-психологічних установок. Прийняття ролі «узагальненого іншого» підштовхує індивіда до саморефлексії, це ж саме стосується і формування самоті – воно

відбувається на основі попереднього досвіду, а також мовної комунікації. Тобто, для успішної соціалізації засобом комунікації індивід (дитина) має на початковому етапі прийняти роль узагальненого іншого, а на подальших етапах – у випадку більш складної комунікації з більшою групою – узагальнити позицію цієї групи. Отже, родину можна розглядати як механізм формування самоті індивіда та спонукання його до саморефлексії. Дж. Мід підкреслює важливість інтеракційних процесів, а також акцентує увагу на створенні значимих символів (якими є мова та неусвідомлені жести), проте не пропонує способів фіксації самого процесу символізації. Інтеракціоніст Ч. Кулі (Чиказька школа) привніс у вивчення мікросередовища теорію «дзеркального Я» [10] (*looking-glass self*). Як і попередній дослідник, Кулі акцентує увагу на формуванні соціальної самоті, головною роллю в якому він віддає родині, відмічаючи, що якщо батьки поважно відносяться до своєї дитини, то це віддзеркалюється на дитині таким чином, що вона починає поважати себе, а це, в свою чергу, відображається на адекватності соціальних вчинків. Також важливою є ідея Кулі про те, що саме батьки сприяють формуванню в дитини своєрідних очікувань, і якщо, наприклад, дитину надмірно вихвалити, підносити її фемінні чи маскулінні прояви, то це в майбутньому буде виражатись в потребі дитини у зовнішньому і постійному схваленні та захопленні.

Представник другої соціологічної школи інтеракціоністів (Айовської) – М. Кун – розглядає особистість як структуру соціальних установок, сформовану на основі інтерналізованих ролей. Визначаючи поняття особистості Кун говорить наступне: «Сутність особистості можна визначити як відповіді, які індивід дає на питання «хто я такий?», що звернене до самого себе, або ж питання «хто Ви такий?» що звернене на нього іншою особою» [24, с. 49]. Важливо відмітити таку заслугу М. Куна, як розробку методики «*twenty statements self attitude test*» або тесту «Хто я» [11, с. 82-103], основна ідея якої полягає в тому, що індивіду необхідно за 12 хвилин дати 20 різноманітних відповідей на звернене до самого себе єдине питання: «Хто я такий?». Отримані результати аналізуються за допомогою шкали Гутмана і контент аналізу, внаслідок чого отримані результати розділяються на дві групи відповідей: консенсуальні (що характеризують статус і роль індивіда, наприклад, студент, мати, дочка) і субконсенсуальні (що відносяться до індивідуальних характеристик, наприклад, щасливий, веселий, добрий). Такий методологічний внесок піддався певній модифікації під егідою Т.В. Румянцевой та може бути застосований для вивчення індивідуального сприйняття і Я-концепції. Для сімейних відносин можна застосовувати його з методом визначення міри співпадіння / розбіж-

ності того як індивід сприймає себе і як індивіда сприймає учасник сімейної взаємодії. Але дана методика не може бути застосована саме для вивчення сімейної взаємодії, а лише демонструє результати рефлексії кожного з членів подружжя.

Уявлення про людину, як індивіда, що прагне до отримання та примноження винагород, які б перекривали понесені ними витрати (будь то матеріальні або соціальні вклади) репрезентує представник теорії обміну – Дж. Хоманс. Свої ідеї атові втілює в чотирьохступінчасту схему, що еволюціонує від елементарного рівня соціального обміну до соціальних змін на макрорівні. Це дало змогу теорії екстраполювати свої висновки про взаємодію між двома індивідами на групові відносини. Дж. Хоманс [20] виокремлює аксіоми, котрі направлені на пояснення індивідуальної поведінки в контексті прагнення до здійснення та підтримки соціального обміну. Далі будуть представлені аксіоми з адаптацією їх до пояснення сімейних відносин.

1. Аксіома успіху: чим частіше дія одного з партнерів буде отримувати винагороду – тим вища ймовірність повторення цієї дії. Так, якщо подаровані чоловіком квіти будуть сприйняті дружиною з захопленням та вдячністю, чоловік, в очікуванні повторення цього ефекту, буде прибігати частіше до цієї дії.

2. Аксіома стимулу передбачає, що індивід буде прагнути до повторення тих типів дій, які в минулому (як реакція на стимул) мали успіх. Наприклад, за стимул може виступити спільна дозвільнева практика подружжя з метою поліпшення взаємовідносин. Якщо спільне проведення дозвілля в руслі активного відпочинку мало більше задоволення для членів подружньої пари, аніж, наприклад, пасивні види відпочинку – то пара буде прихильником активних рекреацій.

3. Аксіома цінності пояснює бажання індивіда здійснювати ті дії, результат яких має для нього більшу цінність. Якщо, наприклад, взяти дітородну установку, то піклування батька, що чекає на народження дитини, буде більш вмотивоване результатом і тому супроводжуватиметься особливою ретельністю. В той час, коли пара, в якій вагітність дружини не є бажаною, не буде виконувати та повторювати дії, що сприятимуть більш комфортному протіканню вагітності.

4. Аксіома деривації – перенасиченості, полягає у здатності людини звикати до отримання певних винагород за певну дію, що спричиняє вже не таку жагу в отриманні цієї винагороди. Наприклад, якщо за гарне виконання домашньої роботи дитина постійно отримує солодощі, то внаслідок перенасичення – цей стимул перестає бути таким бажаним.

5. Аксіома агресії-схвалення полягає у неадекватній оцінці щодо очікуваного імпульсу. Наприклад, якщо чоловік замість вдячності за

відремонтовану річ у квартирі не почує нічого, або ж навіть якесь зауваження, то він буде переживати почуття гніву, що саме по собі стане для нього цінним. Почуття незадоволеності може слугувати імпульсом для повторення дії до того часу, коли оцінка-подяка дії буде співпадати з очікуваннями. У разі коли відповідь-подяка задовольняє індивіда або ж навіть перевищує очікування (наприклад, чоловік вимив посуд, а дружина спекла йому улюблений пиріг), то це буде виступати інтенсивним імпульсом для повторення.

6. Аксіома раціональності може бути застосована для опису загальної ідеї теорії обміну, коли індивід буде прагнути до виконання тих дій, в яких винагорода буде більш приваблива.

Узагальнюючи аксіоми Дж. Хоманса, можна відмітити доцільність їх використання для опису сімейних відносин у руслі мотивації шлюбних партнерів на основі стимулу-винагороди. Проте, така позиція описує індивіда за типом людина-економічна – така, що прагне до найбільшої вигоди у власних інтересах.

У контексті теорії взаємодії наслідків Д. Тібо і Г. Келлі [21, с. 61-81] розробники звернули увагу на існування «взаємодії результатів», що втілювалась в якості взаємного обміну винагородами і покараннями в контексті інтеракції. Для пояснення своїх наробок автори використовують поняття «екзогенних детермінант», що володіють рядом властивостей:

1. Дистантність, що полягає у можливості зростання кількості винагород, при малій дистанції, і, навпаки, зменшення цієї кількості при збільшенні дистанції. Так, у контексті сімейних відносин при спільному проживанні чоловіка та жінки посилюється можливість отримання більшої кількості спільних для них винагород. В той час як за умов відрядження когось із членів подружжя – досягнення цих винагород ускладнюється територіальними обмеженнями. Також можна говорити про соціальну дистантність та її перешкоди в сімейній взаємодії. Так, для членів подружжя з різних соціальних класів, досягнення винагороди у вигляді задоволення від спільно проведеного культурного відпочинку може бути ускладнене різним культурним рівнем.

2. Компліментарність – можливість забезпечити учасника інтеракції тією винагородою, яку власними зусиллями учасник отримати не може. Цей аспект чудово може бути продемонстрований у контексті функціонального розподілу членів подружжя. Або ж на рівні владного розподілу, коли член подружжя, що володіє кращими практичними навичками, доповнюватиме теоретичні знання другого індивіда з метою створення і успішного функціонування спільної справи та отримання від цього прибутку.

Результатом роботи науковців у цьому руслі стала розробка матриці результатів, що фік-

сує весь можливий репертуар поведінки кожного з учасників взаємодії. Працюючи у цьому руслі, автори виявили, що на якість взаємодії впливають незалежні змінні (такі як взаємний контроль, до якого відносять платежі-винагороди, платежі-підкріплення) та незалежні змінні – продукти людських відносин (норми, ролі, влада).

Весь спектр сімейних відносин на мікро-соціологічному рівні можна вивчати за допомогою драматургічного підходу І. Гофмана з його театральними аналогіями. У центрі уваги І. Гофмана [7] – бажання індивіда-актора створити певне враження, викликати певні реакції в аудиторії, що спонукає діяти його (актора) як у виставі, граючи певний спектакль перед глядачами. Свою увагу І. Гофман приділив особливому типу реальності, що має місце лише в соціальних ситуаціях, де учасники знаходяться в фізичній присутності і мають безпосередню можливість реагувати на дії один одного. Цю реальність І. Гофман визначає як «порядок взаємодії», розуміючи під чим інтеракцію «face-to-face». Вистава, організатором якої є індивід, підкорюється своєрідним правилам. Окрім декоративних моментів (зовнішній вигляд, манера, емоції), необхідною умовою створення вистави є використання жестів і знаків, котрі будуть демаркувати визначення ситуації, необхідність представлення себе в поняттях, прийнятих у даному суспільстві, здатність до рефлексії та інші. Граючи свою роль, актори можуть застосовувати певні «корекційні» методи. Наприклад, прагнення презентувати максимально ідеалізовану картину, актори можуть дещо приховувати, бути нещирими або ж прибігають до використання «містифікації» шляхом обмеження близькості контактів з глядачами. Хоча на перший погляд здається, що запропоновані автором театральні аналогії надто відірвані від реальності, проте їх можна чудово застосувати для презентації та аналітики взаємовідносин у родині. Можна уявити одного з членів подружжя як автора, а другого як глядача, та на основі гофманівських категорій вивчити співвіднесення між тим, що хотів продемонструвати актор та влучністю цієї демонстрації. Наприклад, уявлення про ставово-рольові очікування можуть по-різному оцінюватись учасниками сімейної взаємодії. З другого боку ми можемо аналізувати подружню пару (окремо або ж іншими членами родини, наприклад дітьми) як акторів однієї сцени і здійснювати огляд на способи їх саморепрезентації. Так, ми можемо говорити про наявність дисонансу в випадку, коли існує велика різниця від презентованою подружжям сценою та реальним її станом на основі аналізу «закулісного життя». Наприклад, сім'я прагне, щоб інші члени взаємодії вбачали її як щасливу родину, що може бути взірцем, в той час як насправді це не відповідає дійсності. Для аналізу проявів

взаємодії Гофман пропонує використовувати дослідження фреймів комунікації. Аналіз розмови, як «швидкоплинного потоку по-різному фреймованих відрізків» [7, с. 660], теж відбувається засобом театральних категорій. Гофманівське розуміння інтеракції може бути застосоване при аналізі сімейних відносин, проте, оскільки у центрі уваги його аналітики виступає діяльність (що є театралізована) і фрейми (що проявляється у комунікативних практиках) – то можна сказати, що специфічність методики не може в повному обсязі задовольнити потреби аналітичного дослідження сімейних відносин.

Г. Гарфінкель [6] – діяч етнометодологічного підходу, розробивши метод етнографічного аналізу (який отримав назву «гарфінкелінг»), основну свою увагу приділив аналізу «фонових очікувань», через які відбувається сприйняття і інтерпретація світу. Фонові очікування задають індивідам напрямок соціальної взаємодії, але в той же час місце залишається для власної творчої активності. Сутність розрішення ситуацій, що виникають в результаті взаємодії, полягає в знаходженні згоди індивідів щодо фонових очікувань кожного. Етнометодологічний підхід насичений експериментальними методами, що направлені на виявлення механізмів соціальної комунікації між людьми. Якщо на основі етнометодологічного підходу, розглядати фонові очікування як детермінанти поведінки в різних ситуаціях, то можна припустити, що вивчення цих очікувань може давати прогностичні припущення про поведінку індивіда. Якщо врахувати, що до основних функцій фонових очікувань відносяться стандартизація і типізація взаємодії, її орієнтація і координація, а також корекція перебігу подій – то їх вивчення є важливим етапом для розуміння сімейних відносин. Так, фонові очікування подружніх пар при співпадінні сприятимуть вищому рівню задоволеності шлюбом, а при їх розрізненні – будуть викликати почуття віддаленості.

Також корисною в сімейній сфері є категорія індексації, запропонована автором для позначення того, що зміст будь-якого явища або соціальної взаємодії витікає із контексту, тобто, в конкретній ситуації відбувається відповідна індексація. Така ідея сприяє висновку про те, що зміст будь-якої соціальної дії можна зрозуміти лише в певному локальному контексті. Таким чином, говорячи про сім'ю, нам важливо знати не лише культурні особливості та нормативні регулятори сім'ї, але й час перебування у шлюбі, наявність дітей, вік партнерів, соціальний статус(та інші), а також в яких умовах відбувається інтеракція. Етнометодологічні здобутки мають гарні результати в сфері аналізу розмовних практик, але тут концентрація уваги зміщується з змістового навантаження розмови і предмета бесіди на те

«як» говорить індивід (жартома, алегорично, дискутуючи). Виявлення фонових очікувань відбувається шляхом порушення нормального, стандартного перебігу подій. Так, дисонанс у сімейних очікуваннях може виникнути у разі перерозподілу обов'язків, коли чоловік буде виконувати ту роботу, котра стереотипно вважається жіночою. Проте, експериментальні методи етнометодології за свою мету вбачають введення своєрідного стресу, дестабілізації ситуації, що в межах сімейної аналітики може мати негативний резонанс. Серед спеціальних теорій, котрі були б розроблені для опису сімейної сфери, можна виділити теорію сімейних систем Мюреля Боуена [14]. Сім'ю автор розглядає як емоційне гравітаційне поле, а «рівень тривоги», і «диференціація Я» – виступають основними параметрами опису соціальної системи. Індивіди, що перебувають у стані високої тривоги активізують у своїй системі діяльності механізми, що її знижують – дистанціювання, подружній конфлікт, проекція проблем на дитину. Поняттям «диференціація Я» автор характеризує рівень злиття / диференціації між емоційним і інтелектуальним функціонуванням людини. М. Боуен наголошує, що саме батьківська сім'я закладає основи рівнів індивідуальної диференціації, що у подальшому детермінують особливості дошлюбної та шлюбної поведінки: вибір шлюбного партнера змінюється за критерієм подібності рівня диференціації. Автор робить припущення про те, що чим нижчий рівень «диференціація Я» – тим ймовірніше виникнення проблем в майбутньому у парі. Схема пояснення взаємовідносин в парі наступна: чим нижчий рівень «диференціація Я», тим інтенсивніше емоційне злиття у шлюбі. Один партнер домінує, другий – пристосовується. У разі прагнення обох партнерів до домінування – виникає конфлікт, у випадку пристосувальницьких практик обох партнерів – параліч прийняття рішень. Теорія М. Боуена знайшла свій подальший розвиток і підтримку. Зокрема, тренінгові програми на основі теорії соціальних систем проводяться в «Західно-Пенсильванському Сімейному Центрі і в Массачусетському Теоретичному Боуенівському центрі» [15]. Проте можливість застосування даної теорії для опису соціального компоненту є сумнівною, оскільки вона побудована навколо ідеї про те, що саме емоції керують життям і всіма процесами.

Висновки. Отже, сімейна сфера є дуже популярним до вивчення та дискусійного обговорення полем. Досвід соціологічної науки на макро- та мікрорівнях дозволяє зробити цінний внесок у наукові здобутки. Для більш ретельного вивчення внутрішньої організації сім'ї, особливостей внутрішньосімейної взаємодії, вектори порозуміння/непорозуміння між членами родини, рівня задоволеності / незадоволеності шлюбом у нагоді стають мі-

кросоціологічні нароби. Серед представлених мікросоціологічних теорій представники символічного інтеракціонізму більше за інших дослідників наблизились до опису сімейної сфери, акцентуючи уваги на соціалізаційних процесах. Теорія, що підкріплена методологічними розробками – теорія дзеркального Я Куна також може бути застосована, але специфіка її аналізу полягає у визначенні індивідуальних характеристик. Адаптація цієї методики для вивчення сімейної пари та фіксації уявлень про пару як конгломерат не може бути здійснена, проте може стати окремою методикою для вивчення співпадіння оціночних уявлень між членами подружньої пари, тобто, чи співпадають власні оціночні судження стосовно того «Хто Я?» з оцінками чоловіка або дружини. Адаптовані до пояснення сімейних відносин аксіоми Дж. Хоманса можуть претендувати на створення теоретичної моделі, але ця модель носить скоріше економічний, аніж соціальний характер. Матриця результатів Д. Тібо і Г. Келлі у руслі взаємодії діади при умові певних припущень про можливі результати взаємодії також може описувати відносини в сім'ї. Така матриця враховує прагнення діади до отримання результату дії, який буде максимально вигідний для обох, а також корегує варіації дій у залежності від концентрації влади в парі.

Гофманівське застосування театральних аналогій може повністю описати спектр сімейних відносин у специфічній манері, фокусуючи увагу на бажанні індивіда до створення образу, що буде сприйматись певним чином. Але ця методика є дуже специфічною і неспроможною описати механізми формування дітородних установок, а задоволеність шлюбом в межах цієї теорії буде пояснюватись як залежна від успішності гри і спроможності актора дружини чи автора жінки створити необхідний образ. Ідея фонових очікувань етнометодологічного підходу при адаптації до сімейної сфери може описати ту область відносин, в яких фігурують сформовані соціальним досвідом уявлення. Проте методологія даного напрямку, орієнтуючись на дестабілізацію ситуації з метою визначення істинних фонових очікувань, не є найкращою для дослідження сімейної сфери.

Спеціальна теорія вивчення сім'ї – теорія соціальних систем М. Боуена – розкриває специфіку сімейних відносин, особливості утворення конфлікту, відчуття близькості / віддаленості, комфортність у відносинах, проте пояснює це через визнання домінантності емоційної складової людської свідомості, нехтуючи соціальними аспектами.

Отже, аналізуючи представлені теоретичні підходи та здійснюючи їх адаптацію до розгляду сімейної сфери можна прийти до висновку, що вони мають слабкий евристичний потенціал для пояснення інтеракцій у межах сімейних відносин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Антонюк Е.В. Представления супругов о распределении ролей и становление ролевой структуры молодой семьи: автореф. дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.05 [Текст] / Е.В. Антонюк. – М., 1992. – 24 с.
2. Алешина Ю.Е. Проблемы усвоения ролей мужчины и женщины [Текст] / Ю.Е. Алешина, А.С. Волович // Вопросы психологии. – 1991. – № 4. – С. 74-82.
3. Блумер Г. Общество как символическая интеракция [Текст] / Г. Блумер // Современная зарубежная социальная психология. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – С. 173-179.
4. Витек К. Проблемы супружеского благополучия [Текст] / К. Витек; пер. с чеш., общ. ред. и предисл. М.С. Мацковского. – М.: Прогресс, 2008. – 138 с.
5. Волкова А.Н. Ролевая адекватность как фактор супружеской совместимости [Текст] // Вопросы социологии общения и познания людьми друг друга. - Краснодар, 1979. - С.62-69
6. Гарфинкель Г. Исследование привычных оснований повседневных действий [Текст] / Пер. с англ. Э. Н. Гусинского и Ю. И. Турчаниновой // Социологическое обозрение. - 2002. Т. 2. - № 1- С. 42-70.
7. Гофман И. Анализ фреймов: Эссе об организации повседневного опыта / Пер. с англ. [Текст] / Под ред. Г. С. Батыгина и Л. А. Козловой; вступ. статья Г. С. Батыгина. -М.: Институт социологии РАН, 2003. - 752 с.
8. Еникеева Д. Несчастливый брак [Текст]– М.: «РИПОЛ КЛАССИК», 2008.-224с.
9. Келли Г., Тибо Дж. Межличностные отношения. Теория взаимозависимости [Текст] // Современная зарубежная социальная психология. М.: Издательство Московского университета, 1984. С. 61-81
10. Кули Ч. Социальная самость. В кн.: Американская Социологическая мысль: Тексты [Текст] М.: МГУ, 1994. – С. 320-321
11. Кун М, Макпартленд Т;(модификация Т.В.Румянцевой) / Румянцева Т.В. Психологическое консультирование: диагностика отношений в паре [Текст] – СПб., 2006. С.82-103
12. Обозов Н. Н. Психология межличностного взаимодействия: автореф.дис.доктора психологических наук: 19.00.01 [текст] /Н.Н.Обозов. – Л.,1979.-35 с.
13. Теорія обміну (Дж. Хоманс) [Електронний ресурс] Режим доступу <http://www.soc-education.com/lekczy-z-zagalno-soczolog/224-teoriya-obminu-dzh-homans.html> - Назва з екрана.
14. Теория семейных систем Мюррея Боуэна: Основные понятия, методы и клиническая практика [Текст] - М.: «Когито-Центр», 2005.—496 с.
15. Теория семейных систем Мюррея Боуэна Варга А.Я. [текст] / Хамитова И.Ю. // Журнал практической психологии и психоанализа 2005, №4- М.: Институт практической психологии и психоанализа. - 2005, - 242 с.
16. Хоманс Дж. Социальное поведение как обмен [Текст] // Современная зарубежная социальная психология. -М.: Издательство Московского университета, 1984. С. 82-91
17. Blumer H. Sociological Implications of the Thought of George Herbert Mead. [Text]// «American Journal of Sociology», 1966, v.71, N5, P.535-536.
18. Cooley, Charles H. «Human Nature and the Social Order»[Text] //New York : Scribner's, 1902. Confer pp. 183-184
19. Hickman C. A., Kuhn M. Individuals and Economic Behavior. [electronic resource] // Revue Economique, 1957, vol. 8, issue 2, P.325-325. Regime to access: <http://www.econbiz.de/Record/hickman-c-a-kuhn-m-h-individuals-groups-and-economic-behavior-henri-guitton/10008622653>
20. Homans G. C., Social behavior: Its elementary forms [electronic resource] //, Orlando (USA): Harcourt Brace, 1961 Regime to access: <http://infed.org/mobi/george-c-homans-the-human-group-and-elementary-social-behaviour/>
21. Kelley H. H., Thibaut J. W. The Social Psychology of Groups. [electronic resource] //N. Y., 1959 Regime to access: <http://www.archive.org/details/socialpsychology00thib>
22. Mead G. H. Mind, Self, Society. [electronic resource]// Chicago, 1934. Regime to access: <http://www.car-diff.ac.uk/socsi/undergraduate/introsoc/social4.html>
23. Mead G. H. The Philosophy of the Present. [Text] // LaSalle, Illinois: Open Court Publishing, 1959., P. 184-185.
24. Meltzer B. N, Petras J. W. The Chicago and Jowa Schools of Symbolic Interactionism[Text]/Manis J. G., Meltzer B. N. (eds.)// Symbolic Interaction. Boston, 1972., P.49-50.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2015

REFERENCES:

1. Antonyuk E. V. Predstavleniya suprugov o raspredelenii roley i stanovlenie rolevoy strukturyi molodoy semi: avtoref. diss. kand. psihol.nauk. 19.00.05(Representations of spouses about roles and role structure formation young family: abstract. dissertation of the candidate of psychological sciences) M., 1992, 24 p.
2. Aleshina Yu. E., Volovich A. S. Problemyi usvoeniya roley muzhchiny i zhenschinyi(problems of mastering roles of men and women) // *Voprosyi psihologii*. 1991, no 4, pp. 74-82.
3. Blumer G. Obschestvo kak simvolicheskaya interaktsiya (Society as a symbolic Interaction)// *Sovremennaya zarubezhnaya sotsialnaya psihologiya*. M.: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 1984, pp. 173-179.
4. Vitek K. Problemyi supruzheskogo blagopoluchiya (Problems marital well-being). – M.: Progress, 2008,138 p.
5. Volkova A.N. Rolevaya adekvatnost kak faktor supruzheskoy sovместimosti(Role adequacy as a factor in marital compatibility)// *Voprosyi psihologii obscheniya i poznaniya lyudmi drug druga*. - Krasnodar, 1979, pp.62-69.
6. Garfinkel, G. Issledovanie privyichnyih osnovaniy povsednevnyih deystviy (Study of habitual bases of everyday activities)// *Sotsiologicheskoe obozrenie*. - 2002. Vol. 2. no. 1, pp. 42-70.

7. Gofman I. Analiz freymov: Esse ob organizatsii povsednevnogo opyta (Frame Analysis: An Essay on the organization of everyday experience) -M.: Institut sotsiologii RAN, 2003, 752 p.
8. Enikeeva D. Neschastlivyy brak (unhappy marriage) M.: «RIPOL KLASSIK», 2008, 224p.
9. Kelli G., Tibo Dzh. Mezhlichnostnyie otnosheniya. Teoriya vzaimozavisimosti (Interpersonal relationships. The theory of interdependence) // *Sovremennaya zarubezhnaya sotsialnaya psihologiya*. M.: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 1984, pp. 61-81
10. Kuli Ch. Sotsialnaya samost. (social selfness) V kn.: *Amerikanskaya Sotsiologicheskaya mysl: Teksty* M.: MGU, 1994, pp. 320-321
11. Kun M, Makpartlend T. (modifikatsiya T.V. Rummyantsevoy) / Rummyantseva T.V. Psihologicheskoe konsultirovanie: diagnostika otnosheniy v pare (Counselling: diagnosis in the couple) SPb., 2006. pp.82-103
12. Obozov N. N. Psihologiya mezhlichnostnogo vzaimodeystviya: aftoref. dis. doktora psihologicheskikh nauk: 19.00.01 (Psychology of interpersonal interaction: Dissertations aftoreferat of Doctor of Psychology) / N.N. Obozov. L., 1979, 35 p.
13. Teoriya obminu (Dzh. Homans) (The theory of exchange) Regime to access: <http://www.soc-education.com/lekcz-z-zagalno-soczolog/224-teoriya-obminu-dzh-xomans.html>
14. Teoriya semeynyih sistem Myurreya Bouena: Osnovnyie ponyatiya, metody i klinicheskaya praktika (The theory of Murray Bowen Family Systems: Concepts, Methods and Clinical Practice) M.: «Kogito-Tsentra», 2005. 496 p.
15. Teoriya semeynyih sistem Myurreya Bouena (family systems theory of Murray Bowen) Varga A. Ya. / Hamitova I. Yu. // *Zhurnal prakticheskoy psihologii i psihoanaliza* 2005, no 4, M.: Institut prakticheskoy psihologii i psihoanaliza. 2005, 242 p.
16. Homans Dzh. Sotsialnoe povedenie kak obmen (Social behavior as exchange) // *Sovremennaya zarubezhnaya sotsialnaya psihologiya*. -M.: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 1984, pp. 82-91
17. Blumer H. Sociological Implications of the Thought of George Herbert Mead. // «American Journal of Sociology», 1966, v.71, no 5, P.535-536.
18. Cooley, Charles H. Human Nature and the Social Order // New York : Scribner's, 1902. Confer pp. 183-184
19. Hickman C. A., Kuhn M. Individuals and Economic Behavior // *Revue Economique*, 1957, vol. 8, issue 2, pp. 325-325. Regime to access: <http://www.econbiz.de/Record/hickman-c-a-kuhn-m-h-individuals-groups-and-economic-behavior-henri-guitton/10008622653>
20. Homans G. C., Social behavior: Its elementary forms //, Orlando (USA): Harcourt Brace, 1961 Regime to access <http://infed.org/mobi/george-c-homans-the-human-group-and-elementary-social-behaviour/>
21. Kelley H. H., Thibaut J. W. The Social Psychology of Groups. // N. Y., 1959 Regime to access <http://www.archive.org/details/socialpsychology00thib>
22. Mead G. H. Mind, Self, Society. // Chicago, 1934. Regime to access: <http://www.cardiff.ac.uk/socsi/undergraduate/introsoc/social4.html>
23. Mead G. H. The Philosophy of the Present. // LaSalle, Illinois: Open Court Publishing, 1959., P. 184-185.
24. Meltzer B. N., Petras J. W. The Chicago and Jowa Schools of Symbolic Interactionism // Manis J. G., Meltzer B. N. (eds.). Symbolic Interaction. Boston, 1972., P.49-50.

Золотнюк Олеся Павлівна – аспірант
Київський національний університет ім.Т.Шевченка
Адреса: 03680, м. Київ, пр. Академіка Глушкова, 4Д
E-mail: alisazolotnyik@gmail.com

Zolotnyik Olesya Pavlivna – postgraduate
T. Shevchenko national university of Kyiv
Address: 4D, Akademik Hlushkov Av., Kyiv, 03680, Ukraine
E-mail: alisazolotnyik@gmail.com